

Договір

сурогатного материнства

Ю. В. Коренга

аспірант кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету Волинського
національного університету імені Лесі Українки

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з правовим регулюванням сурогатного материнства в Україні, а також дається оцінка як договору, що укладається між сурогатною матір'ю та батьками, так і цивільно-правовим відносинам, що походять з даного виду договору.
Ключові слова: сурогатне материнство, сурогатна матір, договір сурогатного материнства, штучне запліднення, батьківські права.

В статье рассматриваются проблемы, связанные с правовым регулированием суррогатного материнства в Украине, а также дается оценка как сущности договора, заключаемого между суррогатной матерью и супругами, так и гражданско-правовым отношениям, вытекающим из такого рода соглашения.

Ключевые слова: суррогатное материнство, суррогатная мать, договор суррогатного материнства, искусственное оплодотворение, родительские права.

In the article the author considers the problems connected with the legal regulation of surrogate motherhood in the Russian Federation, as well as gives the appraisal as of the essence of the agreement concluded between the surrogate mother and the spouses, as well as civil and legal relations, resulting from such kind of agreement.

Keywords: surrogate motherhood, contract, property and non-property relations, artificial insemination, parental rights.

Українське законодавство у сфері правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій, зокрема – сурогатного материнства, далеке від досконалості та не відповідає потребам практики. У ньому відсутнє нормативне визначення сурогатного материнства та сурогатної матері, а також вимоги, яким повинен відповідати договір сурогатного материнства. Ситуація ускладнюється тим, що з використанням зазначеного методу подолання безпліддя пов'язані складні морально-суспільні проблеми. Гостроту проблемі надає й та обставина, що на відміну від інших видів угод договір сурогатного материнства, крім сторін, що його заключили, регулює також права та інтереси новонародженої дитини.

Сімейний кодекс України (далі – СКУ) не обумовлює ні власне процедуру сурогатного материнства, ні суть договору між подружжям та сурогатною матір'ю. У пункті 2 статті 123 СКУ зазначається, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя [1, с. 45]. А наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження умов та порядку застосування штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) та методів їх проведення» від 23.12.2008 року присвячений лише медичним аспектам [2]. Таким чином, на практиці, наявні реальні правовідносини сурогатного материнства, розвиток яких викликає безліч запитань та зловживань. На нашу думку, уникнути таких зловживань допоможе укладення договору між сторонами вказаних правовідносин. Тому питання правової природи договору сурогатного материнства є надзвичайно актуальним на сьогодні.

Зазначену тему висвітлювали як вітчизняні вчені-юристи, так і зарубіжні науковці. Нами було досліджено праці ро-

сійських вчених Т. Є. Борисової «Договір сурогатного материнства: актуальні питання теорії, законодавства та практики», Т. К. Крайової «Договір сурогатного материнства», Є. С. Митрякової «Правове регулювання сурогатного, материнства у Росії». Також розглянуто роботи вітчизняних вчених Н. А. Аблятіпової, В. А. Ватраса, О. Михальчука.

Відповідно до пункту 1 статті 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків. У науковій літературі відсутня чітка теорія розуміння сутності договору сурогатного материнства. Одні автори вважають, що договір про сурогатне материнство не варто розглядати у якості цивільно-правового договору і відповідно до нього не можна застосовувати положення ЦК України [3, с. 8–9]. Тому визначення саме правової природи договору сурогатного материнства і є основним завданням нашої статті. На наш погляд, такий договір містить об'єктивну основу – реально існуючі правовідносини. Питання, які вирішуються у межах цих правовідносин, можуть бути вирішені належним чином тільки завдяки укладенню угоди, що базується на основі діючого законодавства. Пропонуємо власне його визначення. Договір сурогатного материнства – це домовленість між особами, що бажають стати батьками, та жінкою (сурогатною матір'ю), що згідна на перенесення в її організм ембріона людини в умовах акредитованого закладу охорони здоров'я, виносити, народити дитину з подальшою її передачею іншій стороні, за винагороду або без неї.

Також варто визначити, що договір, який укладається між сурогатною матір'ю та подружжям, може регулювати два типи правовідносин, які виникають між ними: немайнові та пов'язані з ними майнові.

Тому, відповідно, і правове регулювання таких домовленостей повинне відрізнятися між собою.

Майнові правовідносини, які виникають за договором сурогатного материнства, за своєю правовою природою найближчі до договору про надання послуг. Відповідно до статті 901 ЦК України, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [4, с. 187]. Таким чином, при укладенні договору між подружжям і сурогатною матір'ю предметом договору є виношування дитини і подальша її передача подружжю, тобто надання послуги, за яку сурогатна матір отримує винагороду за договором.

Подружжя у даному випадку зобов'язується надавати матеріальну допомогу сурогатній матері в період її вагітності, включно з оплатою усіх медичних витрат, вимушену втрату заробітної плати і т. д. А сурогатна матір повинна дотримуватись усіх умов договору, передбачається обов'язкове проведення повних медичних оглядів, дотримання встановленого режиму, виконання усіх порад лікаря, якого обрало подружжя, та основної вимоги – передачі дитини після її народження. Проте якщо сурогатна матір не виконає умов договору, вона буде зобов'язана повернути усі затрати генетичних батьків за договором відповідно до умов, передбачених п. 1 ст. 906 ЦК України [4, с. 187].

Така угода є консенсуальною і вважається укладеною з моменту її підписання. Тому необхідна регламентація усіх її умов, що дозволить звести ризик сторін до мінімуму. Важливою умовою договору щодо оплати послуг сурогатної матері та всіх майнових відносин між сторонами є те,

що вони повинні врегульовуватись положеннями ЦК України, зокрема ст. 903, у якій зазначено, що якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором [4, с. 187]. Проте, якщо виникли непередбачувані обставини, за виникнення яких сторони не несуть відповідальності, і сурогатна матір не виконала умов договору, то у такому випадку застосовується положення п. 2 ст. 903 ЦК України, у якій зазначається: у разі неможливості виконати договір про надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату. Якщо неможливість виконати договір виникла не з вини замовника, він зобов'язаний виплатити виконавцеві плату в повному обсязі, якщо інше не встановлено договором або законом. Розумною оплатою може бути оплата послуг медичного обслуговування, витрати на утримання сурогатної матері в період дії договору. Оплата таких витрат є цілком справедливою, адже вагітність у будь-якому випадку потребує матеріальних та моральних затрат, які повинні бути компенсовані подружжям навіть у негативному результаті такої вагітності.

Що ж стосується найбільш важливого моменту договору, а саме, передачі народженої сурогатною матір'ю дитини, подружжю варто включити у договір умову, яка передбачає виплату винагороди для сурогатної матері тільки після того, як подружжя буде записане батьками новонародженого маляти при державній реєстрації народження дитини. Ця умова стане т. зв. стримуючим фактором у випадку відмови сурогатної матері передати дитину батькам, адже у такому випадку жінка не отримує винагороди за свої послуги. Ці умови можуть виступати гарантом для подружжя у тому, що в подальшому сурогатна матір не відмовить їм у передачі дитини,

і крім того, позбавить її можливості шантувати майбутніх батьків, вимагаючи збільшити винагороди за договором.

Також розглядаючи умови договору, варто звернути увагу на його предмет. Він включає в себе такі дії, як проходження процедури імплантації ембріона, виношування дитини, забезпечення позитивних умов для нормального внутрішньоутробного розвитку, народження дитини, передача її потенційним батькам.

Крім предмета договору, до його суттєвих умов варто віднести і його форму. Наполягаємо, що вона повинна бути письмовою та нотаріально посвідченою. Адже така форма забезпечує більшу надійність на виконання його умов, дозволяє перевідчитись у добровільній згоді його учасників, перевірити правильність укладеного договору. Крім того, нотаріальна форма договору стане ще однією важливою гарантією прав та законних інтересів не тільки сторін, а й майбутньої дитини.

Ще однією важливою умовою є строк угоди. Зокрема Н. А. Аблятіпова стверджує, що строк включає два моменти: перший (це момент початку дії договору) – імплантація у порожнину матки сурогатної матері генетичного матеріалу подружжя, другий – момент народження і передачі дитини подружжю [5]. У всякому разі, можна стверджувати, що даний договір є строковим, адже він має свій початок (з моменту підписання) та завершення (в момент реєстрації подружжя батьками дитини).

Розглядаючи питання про сторони договору сурогатного материнства, деякі автори вважають, що договір сурогатного материнства має бути багатостороннім, а учасниками угоди повинні бути особи, що бажають стати батьками, сурогатна матір та медична установа [6, 386]. Проте медична установа у таких правовідносинах здійснює лише медичні маніпуляції з генетичним матеріалом, проводить імплантацію ембріона. А самі відносини су-

рогатного материнства не мають стосунку до медичної установи. Тому, з урахуванням цієї обставини, кількість сторін у договорі варто обмежити до двох: подружжя-замовники та сурогатна матір. Пропонується визначення сурогатної матері, під якою розуміється здорова жінка, яка на підставі укладеного договору добровільно погодилась на штучне запліднення, виношування та народження дитини з метою її подальшої передачі замовникам після виплати винагороди або без неї.

Отже, виходячи з багатоманітності правовідносин, варто звернути увагу на регламентацію форми такого договору. Норми законодавства пострадянських країн представляють у цих правовідносинах три можливі моделі:

а) обов'язкове укладення письмового договору сурогатного материнства, що підлягає нотаріальному посвідченню (Білорусь, Грузія, Казахстан, Киргизія);

б) факультативне, необов'язкове укладення нотаріально посвідченого договору, який при наявності надається до РАЦС для реєстрації народження дитини (Вірменія);

в) відсутність вказівок на обов'язковість укладення договору між сурогатною матір'ю та подружжям, а також відсутність умов та порядку укладення такого договору, вимог до його форми та змісту (Україна, Азербайджан, Молдова, Узбекистан). Таким чином, відносини, що виникають за договором сурогатного материнства, повинні бути поставлені у правові рамки. Оскільки стаття 8 СКУ допускає застосування норм ЦКУ, то вони повинні бути застосовані до вирішення питань про укладення договору та визначення у ньому прав, обов'язків і відповідальності сторін. Саме так можемо забезпечити належне виконання своїх зобов'язань та запобігти зловживанням у цій сфері. Адже стаття 51 Конституції України передбачає захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства [7, с. 13].

Список використаної літератури

1. Сімейний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одісей», 2007. – 112 с.
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 23.12.2008 № 771 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Жуков Б. Н. Про деякі питання встановлення батьківських прав в добровільному порядку, не врегульованих діючим законодавством// Сімейне право. – 2004. – № 2. – С. 8-9.
4. Цивільний кодекс України. Станом на 16 жовтня 2006 р. – К.: Велес, 2006.– 272 с.
5. Аблятінова Н. А. Проблеми сурогатного материнства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view>
6. Чаплигін А. Н. Сурогатне материнство: to be or not to be?// Актуальні питання приватноправового регулювання: матеріали Всерос. наук. конф. молодих вчених. – Самара: в-во Самар. ун-ту, 2004. – С. 386.
7. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Велес, 2006. – 48 с.